

IAȘII ÎN BRONZ ȘI MARMURĂ. MEMORIA STATUILOR

Sorin Iftimi

Sculptura destinată spațiului public a fost în general, la noi, lipsită de exuberanța decorativă, de rolul în primul rând estetic, întâlnit pe alte meridiane. Ea a fost înțeleasă mai ales ca artă evocatoare. Sculptura de for public *evocă*, aceasta fiind calitatea ei esențială valoarea estetică a monumentelor fiind lăsată, cel mai adesea, în plan secund. Asemenea monumente își propun să fixeze în conștiința publică anumite idei și valori. Subiectul sculpturii este însă remodelat, rezultatul putând fi privit și ca o modalitate de dirijare a opiniei publice, de modelare a simțului civic.

Fiind o formă de artă angajată, cu mesaj politic, fiecare din aceste monumente publice conține, încă de la început, și sâmburele unui risc, acela al distrugerii lor, în cazul unor schimbări de regim și deci al unei răsturnări de perspectivă. Este un risc asumat. Când ideile exprimate devin vetuste sau contrare curentului noilor epoci nici măcar valoarea artistică, adesea absentă sau modestă, nu poate fi invocată pentru a le salva. Se vedește, în asemenea cazuri, înțelepciunea regulii antice, de a nu ridica statui persoanelor aflate în viață, un principiu ce avea în vedere tocmai faptul că, pentru a fixa în marmură sau bronz figura cuiva, este necesară o perioadă de detașare istorică, în care memoria să se decanteze în mod natural. Era și o măsură de protecție, o garanție că patimile politice nu o vor distruge cu prima ocazie. Și totuși, tentația de a influența memoria comunității, prin ridicarea unor monumente care să impună un anumit punct de vedere, a fost o mereu prezentă. Uneori gestul nu se adresa atât contemporanilor, cât generațiilor viitoare, fiind o modalitate de a lucra asupra posterității unor înfăptuiri politice.

Există însă și o perspectivă mai senină din care putem privi subiectul abordat. Statuile cu care suntem contemporani au vârste diferite. Provin din epoci cu alte mentalități și alte valori. Ele reprezintă, într-un fel, jaloane ale constituirii și evoluției conștiinței publice în societatea românească. Unele statui par desuete prin mesajul lor sau nu mai corespund sensibilităților noastre de astăzi, orizontului nostru de așteptare. Altele amintesc de atitudini patetice, a căror temperatură nu o mai percepem, sau de valori în care poate nu mai credem, dar care au însemnat totul pentru generațiile părinților, bunicilor sau străbunicilor noștri. Fac parte dintr-o memorie colectivă care nu ar trebui ocultată, nici demolată, ci asumată cu înțelepciune și responsabilitate.

Fără a teoretiza prea mult, ne propunem în paginile care urmează să înfățișăm câteva cazuri concrete, selectând dintre monumentele ieșene tocmai pe acelea care au reprezentat, la un moment dat, obiectul unor dispute publice cu tentă politică sau al căror mesaj istoric s-a estompat în timp și se cere redescoperit.

1. Obeliscul Leilor din Copou

Acest obelisc este *cel mai vechi monument de for public din țară*, fiind finalizat la 1842.¹ Rezoluția de aprobare a înălțării obeliscului fusese iscălită încă din 1832. Inscripția inițială, astăzi dispărută, arăta că obeliscul fusese dedicat *Regulamentului Organic* și de aceea a mai era și cunoscut și sub această denumire. Pe una din fețele pedestalului se afla stema Moldovei, iar pe partea opusă stema familiei Sturdza. Pe celelalte două fețe laterale se putea citi următoarea inscripție:

“*Avgustis Monarchis / Qui anno MDCCCXXXII / Moldaviae novae politicae institutiones dedere / Michaelis Gregorii Sturza / Princeps Regnans / Una cum principatus cleo ac nobilitate / Hoc Monumentum erexit / Anno salutis MDCCCXXXIV Novembris die VIII*”.²

Proiectul monumentului este opera lui Gheorghe Asachi, care făcuse parte și din comitetul de redactare a *Regulamentului Organic*.³ Se știe că cei patru lei coloși, care susțin obeliscul, au fost sculptați de Johann Semser, la Lemberg (Lwow), în Polonia.⁴ Din câte știm, nu s-a remarcat până acum faptul că acești lei sunt o reprezentare a leului heraldic din stema familiei Sturdza. Ei sunt personalizați prin aceea că țin în labelle din față câte o spadă pe care este înfășurată câte o ghirlandă vegetală (ce-i drept, ramura de laur a fost înlocuită cu frunze de stejar, considerate probabil mai decorative). Așa este descrisă stema Sturzeștilor în diploma nobiliară conferită lor în veacul XVII de către principele Transilvaniei, Mihail Apaffi.

S-a remarcat faptul că piatra de temelie a monumentului a fost pusă la 8 noiembrie 1834, adică de Sf. Mihail, ziua onomastică a domnului. Credem însă că se poate distinge o intenție mai profundă a lui Gheorghe Asachi decât simpla măgulire a domnului țării. Sensul adânc pe care el îl dădea monumentului se poate extrage din explicațiile pe care le dă asupra proiectului de stemă a orașului Iași, ce-i fusese solicitat la 1850.⁵ Primăria considera că Asachi, organizatorul Arhivelor Statului din Moldova (1834), “are cea mai deplină cunoștință despre marca ce au avut din vechime această politică”. El a întocmit un proiect de stemă care, după opinia sa, trebuia să “aibă izvorul

¹ N. Grigoraș, *Complexul de monumente de la Copou-Iași*, în “Cercetări istorice”, IV, 1973, p. 177-190; C. Ostap, *Noi date și ipoteze referitoare la “Obeliscul Leilor” din Grădina Copou*, în “Ioan Neculce. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei”, Iași, nr. II-III, 1996-1997, p. 149-156.

² “Auguștilor monarhi / Cari au dat Moldovei noul Așezământ / Introdus la anul 1832 / Mihail Grigoriu Sturza VVD. / Împreună cu clerul și boierimea Principatului / Au înălțat acest monument / La 8 noiembrie 1834”.

³ Inițial, contractul de execuție a monumentului a fost încheiat cu arhitectul Johann Fraywald, însă a fost reziliat ulterior deoarece acesta, fiind supus austriac, nu a putut prezenta garanții pentru ducerea la bun sfârșit a proiectului. Lucrările au fost încredințate apoi colonelului Neculai Singurov, fără ca ritmul să-l mulțumească pe Mihail Sturdza (“întârziere neîngăduită și nepotrivită cu dorința Înălțimii Sale”). În cele din urmă la conducerea șantierului a fost numit Gheorghe Asachi, care s-a ocupat personal de finalizarea monumentului.

⁴ Pe atunci, singura cale ferată la care era conectată capitala Moldovei era Iași-Cernăuți-Lemberg. Asachi avea o legătură specială cu Lwow-ul polonez, în acel oraș absolvind colegiul și primele sale studii universitare. În tinerețe el a întocmit chiar proiecte pentru construirea unor case în Lwow.

⁵ Gh. Ungureanu, *Sigiliul orașului Iași în secolul al XX-lea*, în “Revista Arhivelor”, IX, 1966, nr. 2, p. 91 (foto). Maria Dogaru, *Contribuția lui Gheorghe Asachi la dezvoltarea heraldicii naționale*, în “Memoria Antiquitatis”, Piatra Neamț, XIX, 1994, p. 479-480. Gestajia proiectului era mai veche. Nu putem accepta părerea autoarei potrivit căreia stema lui Asachi reprezenta *un turn* (acesta a fost propus de Gh. Săulescu). Confruntarea cu schița originală, de la Arhivele Naționale Iași, arată că este vorba despre *un obelisc* care este încoronat cu o coroană murală, ANI, Ministerul de Interne, tr. 1772, op. 2020, dosar 6998, fila 1v.). Vezi și C. Ostap, *op. cit.*, p. 154 (este reprodus documentul, cu “stema capitaliei Iassii”).

în istoria antică a așezării”. Monumentul este o transpunere în piatră a acestei steme. *Obeliscul* amintea de inscripția latină referitoare la *Legiunea XIII*, care ar fi fost încartiruită în *Municipium Iassiorum*.⁶ *Leii* erau, în concepția epocii, *stema Daciei*, fapt arătat și de cronicarul Nicolae Costin, care o descrie și o reproduce, în a sa *Carte pentru descălecatul dintâu a Țării Moldovii și neamului românesc*.⁷

Prin Obeliscul Leilor, Asachi intenționa să redea vechii capitale a Moldovei certificatul de naștere, piatra de fundație, acel “*monumentum princeps*” despre care cărturarii epocii romantice erau convinși că a existat cândva și doar vitregia vremurilor a făcut ca el să dispară fără urmă.⁸ Cu acest monument ne aflăm deci la originile mitului “*Orașului celor șapte coline*” care face parte și astăzi din zestrea spirituală a Iașilor, din aura de noblețe cu care acesta a fost investit încă din veacul XIX. Oamenii acelor vremuri erau convinși de realitatea dăinuirii romanilor în urbea de pe malul Bahluului înainte și după retragerea aureliană.⁹ Pentru ei, înălțarea Obeliscului din Copou echivala cu un act de restituire a acestei memorii primare asupra originii urbei și a cetățenilor săi.

2. Monumentul lui Grigore III Ghica

Acest principe luminat merita din plin un monument din partea locuitorilor capitalei moldovene. Bun gospodar, el a manifestat un mare interes pentru binele obștesc: a pavat ulițele Iașilor cu bărne din lemn; a adus apă de izvor pe olane pentru a astâmpăra setea locuitorilor capitalei, construind și cele două remarcabile cișmele, de la Sf. Spiridon și Golia, opere reprezentative pentru barocul de inspirație constantinopolitană; a încurajat industriile, prin construirea manufacturii de postav de la Chiperești, curmând astfel și luxul vestimentar ce împinsese la ruină pe mulți moldoveni; tot el a construit în curtea Mitropoliei, la stradă, o clădire special destinată Școlii Domnești, aducând și profesori greci pentru gimnaziul de aici. Nu acestea au fost însă argumentele pentru înălțarea monumentului. La un secol după moartea sa, țara avea nevoie de figura exemplară a unui martir.

Sfârșitul tragic al acestui domn al Moldovei, executat din porunca Porții Otomane, pentru că s-ar fi opus cedării nordului Moldovei către Imperiul Austriac, a făcut din el un adevărat simbol. Asachi schițase încă de pe la 1860 un ambițios proiect de statuie pentru domnul martir, ce urma să fie realizată în bronz și așezată pe un soclu de marmură. Ar fi fost prima statuie cu subiect istoric ridicată în capitala Moldovei. În proiect, domnul era reprezentat în picioare, înveșmântat în costum de ceremonie, cu mâna dreaptă ridicată profetic. În stânga sa, o femeie în costum “național” (personificare a Moldovei), cu genunchii îndoiți și mâinile împreunate, exprima durerea pentru

⁶ Coloana cu inscripția *Municipium Iassiorum* a fost descrisă de Asachi în “Gazeta de Moldavia”, nr. 51, 1850. Același autor, în “Calendar pentru români” pe anul 1853, arăta: “Fiind această coloană un autentic monument, rămas de la locuitorii antici ai Iașilor, cu drept este a-l onora și a-i conserva simbolul, adoptând-o drept stemă a Capitalei și prin urmare ca sigiliu al municipalității sale”. Ulterior s-a demonstrat că textul respectiv se referea la o localitate din Pannonia, Ungaria de astăzi (cf. Al. Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Iași, 1986, p. 30-35; N.A. Bogdan, *Orașul Iași*, ed. III, 1997, p. 8-12).

⁷ Cf. Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 17-18. Vezi și p. 208-209, fig. 3.

⁸ Și Dimitrie Cantemir amintea de existența unui asemenea monument în capitala Moldovei, atât în *Descriptio Moldaviae* cât și în *Istoria Imperiului Otoman*. Pentru aceasta vezi și Sorin Iftimi, *Dimitrie Cantemir și “delfinii” din stema Moldovei (două ipoteze)* în *ArhGen*, IV (XI), 1997, 1-2, p. 285-295.

⁹ Gh. Asachi, *Opere*, vol. II, Chișinău, 1991, p. 372 și urm. (*Ziua cea din urmă a Municipiului Iașienilor*). Astăzi știm că sursa principală a acestor legende era controversata *Cronică a lui Huru*, ieșită din fabrica de falsuri patriotice a familiei Sion și tipărită chiar în tipografia lui Gheorghe Asachi.

teritoriul răpit și credea că Cerul va face dreptate.¹⁰ Lipsit de o motivație imediată, suficient de puternică, proiectul nu a mai fost însă realizat. Nu sosise încă momentul.

Inițiativa a fost reluată abia în 1875, ca replică la fastuoasele serbări organizate la Cernăuți de către austrieci, care se pregăteau să serbeze, cu mult fast, un secol de la alipirea Bucovinei la Imperiu și de implementare a civilizației germanice în această provincie. Pentru moldoveni această pierdere teritorială nu reprezenta doar un petec de pământ de la marginea țării, ci înstrăinarea nucleului Moldovei voievodale, cu vechea capitală, Suceava, cu necropola Mușatinilor de la Rădăuți. Deși redus ca întindere, acest teritoriu concentra cel mai mare număr de ctitorii strămoșești (inclusiv celebrele biserici cu pictură exterioară). Pierderea lui echivala cu răpirea istoriei Moldovei, un atac la identitatea istorică a moldovenilor, dar și a românilor în general, într-o epocă în care conștiința națională, în formare, se sprijinea tocmai pe asemenea elemente simbolice.

Din comitetul de inițiativă de la Iași au făcut parte M. Kogălniceanu, Al. Lambrior, Vasile Pogor și D. Gusti, dar au lucrat efectiv doar ultimii doi. Kogălniceanu tipărise însă, în anul anterior, o virulentă broșură anonimă, *Răpirea Bucovinei*,¹¹ care, fiind tradusă în mai multe limbi și repede răspândită, a avut darul de a indispuce serios guvernul austriac.

Execuția lui Grigore III Ghica, din 1777, avusese loc la Beilic. Acesta era hanul construit special pentru a găzdui pe reprezentanții Porții aflați cu treburi la Iași. El fusese amplasat undeva pe partea sudică a bisericii Barnovschi. Aici a fost executat, prin vicleșug, Grigore vodă, de către trimisul Porții. Capul său a fost dus la Constantinopol, înfățișat sultanului și expus deasupra porții seraiului, potrivit obiceiului, fiind însoțit de o tăbliță pe care erau menționate învinuirile ce i-au fost aduse. Pe listă se aflau numeroase acuzații grave, suficiente pentru decapitare, dar lipsește cea privitoare la protestele pentru cedarea Bucovinei către austrieci. Printre acuze figura și vina de a fi devenit omul rușilor, adică trădător.¹²

La doar 100 de ani de la tragicul eveniment, locul exact în care s-a aflat beilicul nu a putut fi identificat de către comisia din 1875, mărturiile megieșilor fiind vagi și contradictorii. De aceea monumentul a fost plasat în centrul pieței rămase libere din Beilic.¹³

Luat oarecum prin surprindere de desfășurarea evenimentelor, Consiliul municipal decisese ca monumentul lui Grigore III Ghica să nu fie o statuie, ca aceea propusă de Asachi, ci un modest cenotaf din marmură. Decizia s-a datorat grabei cu care trebuia dată o replică serbărilor organizate de austrieci la Cernăuți, un monument de felul celui propus de Asachi având nevoie de timp pentru a fi realizat. Nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că Iașii, pierzându-și statutul de capitală, nu mai aveau nici mijloacele materiale de a înălța un asemenea monument, într-un timp foarte scurt. Sarcofagul a fost cumpărat de la sculptorul Lazăr Vidali din București.¹⁴

¹⁰ Loc. colonel Asaki, *Monument proiectat în memoria martirului Grigore A. Ghica W. pe piața de la Beilicu*, în "Almanach de învățătură și de petrecere pe anul 1876, ilustrat cu stampe", Iași, Institutul Albinei Românești (cu o schiță a virtualului monument). Pe soclu urma să fie puse patru basorelieuri, dintre care unul reprezentând un demnitar turc primind o pungă de bani de la un general austriac (aluzie la modul nedemn în care fusese tranșată această afacere de reprezentanții celor două puteri, la 1775).

¹¹ *Răpirea Bucovinei*, București, 1875.

¹² La sfârșitul domniei anterioare, în loc să se prezinte la Istanbul, cu întreaga familie, după cum era obiceiul, s-a lăsat dus, ca "prizonier", în Rusia, fiind reinstalat apoi pe tronul de la Iași prin insistențele St. Petersburgului. În 1775 el prevenise destul de transparent Poarta că, dacă nu are suficientă putere pentru a preveni cedarea nordului Moldovei, domnul ar putea apela la o altă putere pentru protecție, adică la Rusia.

¹³ N. Grigoraș, *Beilicul din Iași și asasinarea domnitorului Grigore al III-lea Ghica (1 octombrie 1777)*, în "Cercetări istorice", Iași, an VI, 1975, p. 101-122.

¹⁴ Pe monument era sculptată stema Moldovei însoțită de inscripția "În amintirea lui Grigore Ghica VV. ucis de turci la 1777, luna octombrie". Pe partea estică era adăugat: "Țara recunoscătoare. A protestat

În timpul ceremoniei, care a avut loc chiar la acea dată, monumentul a fost acoperit, în semn de doliu, cu o pânză neagră. În interior se intenționa, probabil, să fie depuse osemintele domnului martir, idee la care s-a renunțat ulterior, rămășițele sale pământești odihnind și astăzi la mănăstirea Sf. Spiridon, din Iași, unde era și ctitor.

Cu prilejul dezvelirii monumentului, Mihai Eminescu a publicat două articole în paginile “*Curierului de Iassi*”, făcând elogiul personalității complexe a lui Grigore III Ghica, așa cum reieșea aceasta din cronică.¹⁵ Peste puțini ani, viziunea poetului-gazetar va fi total modificată, același personaj fiind zugrăvit ca un fanariot tipic, lipsit de scrupule. Mai mult, el denunța fără rezerve ceea ce părea să reiasă din documentele epocii: complicitatea cu austriei a lui Grigore Al. Ghica, la cedarea Bucovinei.¹⁶ Ulterior, istoricii au mai echilibrat și nuanțat această imagine.

Ceea ce n-au putut spune atunci prea deschis autoritățile urbei a fost exprimat într-o virulentă proclamație tipărită de Partidul Național Liberal. În aceasta se arăta că *Jubileul Centenar* serbat la Cernăuți, prin dezvelirea statuii *Austria*, era spre batjocura simțămintelor românești. Liberalii puneau în gura lui Grigore Vodă cuvintele: “*Priviți, copiii mei, priviți fumegările sângeroase ce se ridică împrejurul acelei statue, căci nu suta de ani, dar vecinicia chiar, nu poate stinge dreptatea cauzei pentru care sângele meu cel mai curat a fost vărsat*”. Și manifestul continua cu îndemnul: “*Să alergăm, frați români, cu mic, cu mare, bogat și sărac, la acest monument; căci oasele ce el cuprinde sunt oasele unui Domn creștin, necorupt și nepătat. Și când statuia Austria atestă realitatea răpirii a trei ținuturi ale Moldovei, mormântul lui Grigore Ghica vodă să spună lumii întregi că corupțiunea și asasinatul nu sunt titlurile legitime cu care un imperiu se poate glorifica în lumea civilizată*”. Iscăleau N. Ionescu, Gh. Mărzescu, N. Iamandi, Al. Gheorghiu, col. Iorgu Catargi, Telemac Ciupercescu și Andrei Visanti.¹⁷

Carol I de Hohenzollern, domnitorul României, nu fusese prezent la ceremonia dezvelirii cenotafului. Impresionat însă de această inițiativă (dar, probabil, și de modestia realizării), a promis Iașilor un *bust de marmură* care să îl reprezinte pe Grigore III Ghica vodă.¹⁸ El și-a onorat promisiunea prin comandarea acestei lucrări către Fr. Stork, profesor la Academia de Arte Frumoase din București, cel mai valoros sculptor aflat la acea dată în România.¹⁹ Bustul, amplasat în fața cenotafului, a fost inaugurat în cadrul ceremoniei din 1 octombrie 1876. În anii ce au urmat, animați și de spiritul de libertate adus de Războiul de Independență, ieșenii au organizat regulat comemorări la monumentul lui Grigore Ghica vodă, în ziua de 1 octombrie, până când acest obicei s-a stins.

În timpul celui de-al doilea război mondial, monumentul a fost doborât de bombardamente. Bustul original, ciobit, se păstrează în depozitele Muzeului de Artă de la Palatul Culturii, iar coloana, probabil frântă, a dispărut. În locul vechii sculpturi a fost pus, în 1973, un alt bust al domnului Grigore III Ghica, lucrat de Lucreția Filioreanu-Dumitrașcu, care poate fi văzut și astăzi.

---

contra luării Bucovinei”. Pe partea sudică se afla stema de atunci a României, iar pe cea vestică se află textul: “Această piatră s-a ridicat de către Consiliul Comunal Iași, în anul 1875 octombrie 1”.

¹⁵ Eminescu – *Sens, timp și devenire istorică* (volum îngrijit de Gh. Buzatu, Ștefan Lemny și I. Saizu), Iași, 1988, p. 31-35.

¹⁶ Idem, *Bucovina și Basarabia. Studiu istorico-politic*, București, 1941, 171 p.; *Răpirea Bucovinei*, (antologie, prefată și note de D. Vatamanu), București, 1996.

¹⁷ Arhivele Naționale Iași, *Primăria Iași*, dosar 68/1875 (Monumentul lui Grigore Alexandru Ghica; peste 400 file).

¹⁸ N.A. Bogdan, *Carol I și a doua sa capitală*, Iași, 1916, p. 216-219.

¹⁹ Otto Günther, *Sculptorii din familia Stork*, București, 1940.

3. Statuia lui Ștefan cel Mare

Ideea înălțării unei statui care să reprezinte pe marele voievod a apărut în octombrie 1856, când în capitala Moldovei se agitau spiritele pentru unirea cu Țara Românească. Voind să împiedice un asemenea act, caimacamul Teodor Balș, șeful guvernării provizorii de la Iași, a lansat această inițiativă, făcând din Ștefan vodă simbolul unei vieți de stat independente. Era necesar ca monumentul să fie ridicat prin subscripție publică, astfel încât donatorii să poată fi asimilați cu sprijinitorii cauzei antiunioniste. Această abilă tentativă de manipulare a cetățenilor a fost zădărnicită de moartea subită a caimacamului, la 17 februarie 1857²⁰.

Este surprinzător că încă de pe atunci, cu trei decenii înainte de concretizarea ideii, se cunoștea în detaliu cum va arăta statuia și unde va fi amplasată. Se știa că va fi înălțat în Piața Palatului un monument din bronz, împodobit cu basoreliefuli “înfățișătoare a faptelor” marelui voievod, care urma să fie executat în străinătate de către un artist renumit. În acest scop, Gheorghe Asachi făcuse “desenul cuviincios” și descrierea istorică. Acesta a consemnat că înălțimea statuii, cu cal și călăreț, plasată pe un pedestal de granit roșu, urma să aibă o înălțime de 16 palme domnești (cca. 4 m). Costul lucrărilor avea să fie de 16.000 galbeni (sau 52.000 de taleri). Proiectul, aprobat de caimacam, a fost trimis “unor mari artiști recunoscuți din mai multe țări”. La concurs s-au înscris artiști din Roma, München și Berlin. După decesul subit al lui Teodor Balș, proiectul a căzut însă în desuetudine, mai ales că, în 1859, s-a realizat Unirea celor două principate.

Ideea a fost reluată abia după 1871, în contextul discuțiilor despre “celebrarea solemnă a națiunii române la mormântul lui Ștefan cel Mare de la mănăstirea Putna” (aflată pe atunci în teritoriul ocupat de austrieci, după 1715). Monumentul urma să fie încărcat acum cu un alt mesaj ideologic. Abia în 1875 s-a constituit comisia care a deschis listele de subscripție publică.

În cele din urmă statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare, din bronz, a fost realizată la Paris, de sculptorul Emmanuel Frémiet.²¹ Monumentul a fost inaugurat, pe locul actual, la 1883. Amplasarea sa nu este întâmplătoare. A fost ales locul în care fuseseră cândva curțile domnești, care au cunoscut o însemnată fază de construcție și în domnia lui Ștefan cel Mare. În fața statuii se află biserica Sf. Nicolae-Domnesc, înălțată de Ștefan vodă la 1492, în care au fost încoronați domnii Moldovei vreme de trei secole. Cu ocazia dezvelirii statuii voievodului, Ulița Mare, principala arteră a Iașilor, care își are capătul în apropierea monumentului, a primit denumirea de strada “Ștefan cel Mare”.

Acest monument este ilustrativ și pentru a evalua puterea incredibilă a zvonului în societatea românească. La fiecare jumătate de an, câte un gazetar în criză de subiecte, chiar și din presa centrală, redescoperă știrea senzațională potrivit căreia statuia din fața Palatului nu îl reprezintă pe Ștefan cel Mare. Se pretindea, fără suport real, că Frémiet ar fi lucrat, în paralel, și o statuie ecvestră reprezentând pe un rege al Poloniei

²⁰ Cf. N. Grigoraș, *Statuia lui Ștefan cel Mare din Iași*, “Cercetări istorice”, III, 1972, p. 281-308. O interesantă reevaluare a partidei antiunioniste din Moldova și a strategiilor sale politice a oferit recent Adrian Cioflâncă, în studiul *Naționalism și parohialism în competiție. Note pe marginea dezbaterilor politice privind unirea Principatelor Române* (în volumul *Vârstele Unirii. De la conștiința etnică la unitatea națională*, Iași, 2001, p.109-134). Referirea directă la proiectul acestui monument (p. 118) se raportează la *Jurnalul Comitetului însărcinat cu rădicarea monumentului lui Ștefan cel Mare*, din 6/18 decembrie 1856, publicat în *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. III, 1889, p. 985-986.

²¹ Emmanuel Frémiet (1824-1910), cel care este și autorul memorialului Jeanne d'Arc din capitala Franței (Rue Rivoli). Muzeul de Artă din Iași păstrează în colecțiile sale două machete ale statuii voievodului, în baza cărora Frémiet a obținut comanda. Pentru statuia ecvestră de la Iași vezi și Virgiliu Z. Teodorescu, *Simboluri de for public dedicate cinstirii lui Ștefan cel Mare*, în “Revista Arhivelor”, 1993, nr. 3, p. 281-290.

(Cazimir IV) și că cele două statui ar fi fost inversate, din greșeală, la expediere. Deși nu am găsit o sursă scrisă în care să fie argumentată această teorie ea persistă, fiind transformată în convingere, chiar la unii istorici de profesie.

Contestația se prevalează de argumentul că Ștefan Vodă *nu purta barbă*.²² În secolul XIX însă, în conștiința publică se impusese (datorită gravurilor multiplicat de Gheorghe Asachi) imaginea unui Ștefan vodă cu o barbă mult mai impunătoare decât cea a statuii lui Frémiet. În realitate, la data comandării statuii, nu se știa prea bine cum arăta Ștefan cel Mare (majoritatea bisericilor unde se păstrau portretele sale votive se aflau, de la 1715, peste graniță, în Bucovina austriacă). Abia în 1881, episcopul Melchisedec a descoperit *Tetraevangheliarul* de la Humor, cu un portret al voievodului a căruia autenticitate și acuratețe erau incontestabile și care a pus capăt aprinselor dezbateri purtate la Academie pe această temă. Deși Vasile Alecsandri a insistat pentru respectarea adevărului istoric, era prea târziu și mai ales prea costisitor pentru a modifica fața sculpturii (operațiunea fusese evaluată la 12.000 lei), astfel încât s-a renunțat la această idee.²³ *Cea mai simplă dovadă că statuia îl reprezintă pe Ștefan cel Mare este stema Moldovei, capul de bour, amplasată pe pieptul calului.*

Pentru festivitatea inaugurării statuii, ce a avut loc la 5 iulie 1883,²⁴ rezervase Mihai Eminescu prima lectură publică a cunoscutei sale poezii *Doina* (“*De la Nistru pân' la Tisa...*”), dar s-a răzgândit în ultimul moment, publicând în schimb două articole privitoare la acest eveniment.²⁵

Statuia lui Ștefan cel Mare a servit și cultului monarhic al regelui Carol I. Domniile îndelungate și pline de înfăptuiri ale celor doi au fost adesea puse în paralel de discursul propagandistic al epocii. Regele a și restaurat²⁶ ctitoria gloriosului voievod, aflată în fața statuii, devenind, astfel, ctitor al acestui lăcaș cu o mare încărcătură simbolică. Nu trebuie uitat faptul că în 1881, România era înălțată la rangul de Regat, iar Carol I devenea rege, prin ceremonia în care i-a fost acordată *coroana de oțel*, cea turnată din oțelul unui tun capturat la Plevna, în Războiul de Independență (1877-78). La rândul său, regele dăruia orașului Iași, cu prilejul inaugurării statuii lui Ștefan vodă (1883), cele două tunuri Krupp ce străjuiesc monumentul, “udate cu sângele sacru al tinerei armate române”, capturate de la turci, în același război.

Simbolul lui Ștefan cel Mare și-a dovedit forța și în istoria recentă. Sub semnul său și al poetului național a renăscut conștiința românilor de peste Prut, în 1988. Marele voievod a fost apoi folosit de istoricii comuniști de la Chișinău pentru a cultiva o conștiință “moldovenească”, pentru a pune stavilă sentimentelor unioniste, pro-românești, ce animă o bună parte a populației Republicii Moldova.

4. Monumentul lui Cuza Vodă

Statuia lui Alexandru Ioan Cuza din Piața Unirii a fost monumentul care a trezit, în epocă, cele mai înverșunate dispute. Amintirea Domnului Unirii erau una incomodă atât pentru liberali cât și pentru familia regală instalată pe tronul României după

²² *De ce există în Iași două statui ale lui Ștefan cel Mare?*, la Constantin Ostap, Ion Mitican, “*Cu Iașii mână-n mână*”, vol. II, Iași, 1997, p. 211-216.

²³ Această chestiune este tratată detaliat de N. Grigoraș, în studiul citat.

²⁴ Zi în care se împlinneau 380 de ani de la moartea voievodului.

²⁵ M. Eminescu, *Inaugurarea statuiei lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Eminescu – Sens, Timp, Devenire istorică*, Iași, Ed. Universității, p. 445-448; Idem, *La descoperirea statuiei* (loc. cit, p. 453-456).

²⁶ De fapt, biserica a fost demantelată până la temelie și reconstruită, înlăturându-se toate extinderile secolelor ulterioare (XVII-XVIII), sub justificarea de a restitui biserica lui Ștefan cel Mare, așa cum a fost. Rezultatul este că astăzi nu mai avem, în picioare, nimic din monumentul original, din secolul XV.

înlăturarea sa. Presa vremii a reflectat din plin această confruntare, astfel încât nu cred să existe în România monument despre care să se fi scris la fel de mult. Toate acestea au fost adunate într-un amplu studiu datorat istoricului Alexandru Zub.²⁷ Recuperarea imaginii lui Cuza pentru spațiul public a avut un remarcabil suport istoriografic: lucrarea lui A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*.²⁸ Metaforic vorbind, această scriere reprezintă postamentul solid pe care s-a înălțat statuia lui Alexandru Ioan Cuza.

Posteritatea lui Alexandru Ioan Cuza a fost puternic marcată de viziunea liberalilor asupra “revoluției” de la 11 februarie, prin care s-a pus capăt unei domnii pline de tensiuni (numită de unii “războiul de șapte ani”), deschizându-se calea pentru aducerea pe tron a unui prinț străin, în persoana lui Carol de Hohenzollern. Bazată pe complot politic și pe trădarea armatei, această lovitură de palat a trebuit mereu justificată, cosmetizată, astfel încât să poată apărea publicului într-o lumină onorabilă.²⁹ Acest complex a marcat o întreagă generație. “Revoluția de la 11 februarie” a fost în mod constant ironizată de I. L. Cargiale, în mai multe dintre scrierile sale.

Se intenționa ca statuia lui Cuza vodă să fie inaugurată în anul 1909, cu prilejul semicentenarului Unirii (1859). Inițiativa, exprimată în 1903, a aparținut unui comitet reprezentat de M. Kogălniceanu, V. A. Urechia, N. Ioescu. Aceștia l-au ales ca președinte al Comitetului pe Grigore Ghica-Deleni. Ulterior s-au adăugat A. D. Xenopol, P. Poni, A. D. Holban. Deși liberal, ieșeanul Gheoghe G. Mârzescu, viitorul ministru de justiție, a îmbrățișat deschis inițiativa. O opoziție constantă la reabilitarea memoriei lui Cuza a fost făcută de liderii liberali D. A. Sturdza (cel care i-a confiscat și arhiva) și Ionel Brătianu. La Iași, primarul N. Gane, trecut de la conservatori la liberali, a fost nevoit să reprezinte poziția ostilă a guvernului față de memoria lui Cuza Vodă.

Pentru a submina inițiativa simpatizanților lui Cuza, catalogată drept o inițiativă antidinastică, guvernul liberal a inițiat un proiect paralel de Monument al Unirii, care trebuia să nu fie o statuie a lui Cuza, dar urma să fie instalat în Piața Unirii, exact pe locul vizat de cei dintâi. Se votase chiar și un generos credit, de 300 000 lei, destinat acestui scop. Pentru statuia lui Cuza s-a căutat un alt loc, amenajându-se chiar și o nouă piață: au fost cumpărate casele lui Gh. Rosetti-Solescu (înrudit cu Al. I. Cuza, prin doamna Elena) din fața Administrației Financiare, amenajându-se *Piața Cuza Vodă* (azi în față la “Select”). De atunci, din 1910, și Ulița Goliei a fost numită *strada Cuza Vodă*. Primăria a subvenționat chiar și lucrările de fundație ale soclului statuii, în dorința de a pune Comitetul în fața faptului împlinit. Astfel se dorea despărțirea Unirii de la 1859 de făptuitorul ei. Simpatizanții lui Cuza respingeau ideea construirii a două monumente diferite, amplasate la mică distanță, unul în Piața Unirii iar celălalt în piața Cuza Vodă, ambele meschine și lipsite de strălucire, arătând că monumentul trebuie să fie unul pe măsura faptului evocat.

Așa cum arată astăzi, monumentul este rezultatul unui compromis politic, o reconciliere istorică pe care factorii politici de atunci au avut, în cele din urmă, înțelepciunea de a o accepta. Început sub guvernare liberală, monumentul a fost finalizat

²⁷ Cea mai completă tratare a subiectului a rămas studiul lui Al. Zub, *Posteritatea lui Cuza Vodă*, în volumul colectiv *Cuza Vodă. In Memoriam*, Iași, Ed. Junimea, 1973, p. 581-629; o contribuție mai recentă, a aceluiași autor, este articolul *Recuperarea simbolică: avatarurile unei statui a domnului Alexandru Ioan Cuza în Piața Unirii din Iași*, “Dilema”, 7, nr. 311, 22-28 ianuarie 1999, p. 8.

²⁸ A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă (1859-1866)*, vol. I-II, Iași, 1903. Cele două volume au fost incluse ulterior în marea sinteză de istorie națională a lui Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*. Vezi articolul aceluiași autor, *Statuia lui Cuza-Vodă*, în “Arhiva”, Iași, XIX, 1908, nr. 9-10, p. 329-335;

²⁹ Vezi Cătălin Turliuc, *Memoria socială și momentul 11 februarie în istoria românilor*, în “Xenopoliana”, Iași, 6, 1998, nr. 3-4, p. 92-100.

în 1912, an în care s-au succedat două guvernări conservatoare, conduse de junimiștii P. P. Carp și T. Maiorescu.

În cele din urmă monumentul a fost amplasat în Piața Unirii, în apropierea locului unde, la 1859, s-a jucat “Hora Unirii”, în fața Hanului lui Petre Băcalu.³⁰ Soclul, din piatră albă (granit de Italia), măsoară 6,5 metri. Statuia din bronz, a lui Cuza, are o înălțime de 3,5 metri. Domnitorul este înfățișat în uniformă sa de colonel, având pe umeri o mantie amplă, de sub ale cărei falduri iese discret un document pe care scrie “2 Mai 1864”. Aceasta este data la care Cuza a dizolvat Adunarea, fiind nevoit să treacă la metode autoritare pentru a-și putea implementa reformele necesare punerii bazelor unui stat modern. Brațul său, în această acțiune de forță a fost Mihail Kogălniceanu, blamat apoi multă vreme, ca “Omul de la 2 Mai”, care a dat o lovitură Democrației³¹. Inscripția de pe spatele monumentului arată că actul de la 2 Mai a însemnat dobândirea “adevăratai independențe”, prin înlăturarea Convenției de la Paris, din 1858, care instituisese controlul colectiv al marilor puteri europene asupra Principatelor Unite.

Statuia lui Cuza este însoțită de un grup statuar, reprezentând pe principalii colaboratori ai domnului Unirii: *Mihail Kogălniceanu, generalul Ioan Em. Florescu, Costache Negri și Nicolae Crețulescu*. Pe fiecare dintre cele patru laturi ale soclului se află câte o coroană din frunze de stejar, turnată de asemenea în bronz, marcând câteva repere cronologice: *5/24 ianuarie 1859* (alegerea sa ca domn al Unirii); *2 mai 1864* (lovitura de stat); *11 februarie 1866* (surprinzător, data abdicării sale silite); ultima dată, a cărei semnificație rămâne un mister, este *11 decembrie 1883*.³² Pe o placă de bronz de pe spatele soclului, frumos împodobită, un scurt text (datat 1910), rezumă înfăptuirile domniei sale. S-a redactat și un act comemorativ al monumentului, dat spre păstrare la arhiva Primăriei.

Autorul ansamblului statuar este florentinul Raffaello Romanelli,³³ care a lucrat în România între anii 1902 și 1913. Sculptorul scria că “pentru monumentul național care

³⁰ Monumentul lui Cuza Vodă s-a bucurat, probabil, de cea mai bogată literatură dintre toate monumentele ieșene: “Neamul românesc literar”, 1912 (număr special dedicat inaugurării statuii lui Cuza Vodă, 27 mai 1912); N. Suțu, *Iași de odinioară*, Iași, 1923, p. 206-208; N. Iorga, *Oameni care au fost*, Chișinău, 1990, (*Statuia lui Cuza Vodă*, p. 53-56; *10 Mai și Cuza Vodă*, p. 56-60; *Centenarul nașterii lui Cuza*, p. 68-71); Al. Arbore, *Raffaello Romanelli în orașul Unirii*, “Cronica”, Iași, 20 ianuarie 1968, p. 3; N. Țațomir, *Inscripții pe statuia lui Cuza Vodă* (loc. cit.); Gh. Ungureanu, *De la Hora Unirii la statuia lui Al. I. Cuza* (loc. cit.); *Ridicarea statuii lui Cuza Vodă. Dare de seamă*, Iași, 1912; Georgeta Podoleanu, *Sculptorul Raffaello Romanelli și orașul Iași*, “Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, Iași, I, 1995, p. 97-102; *Mihai Codreanu și Georghe Topârceanu au scris o odă...*, la Constantin Th. Botez, Constantin V. Ostap, “*Cu Iașii mână-n mână...*”, vol. I, 1996, p. 138-144; Andrei Ieșeanu, *A dispărut sabia generalului Ioan Florescu!*, “Monitorul”, Iași, sâmbătă, 14 iunie 1997; C. Coroiu, *Piața Unirii din Iași împlinește 100 de ani*, “Adevărul”, nr. 2229, 22 iulie 1997, p. 3; Constantin Ostap, *Statuia lui Alexandru Ioan Cuza a fost gândită încă din 1904...*, în “Curierul de Iași”, număr unic, miercuri 8 septembrie 1999, p. 3; Ion Mitan, Constantin Ostap, *Primăria Municipiului Iași*, Iași, 2000, p. 261-262.

³¹ Turiștii care frecventează astăzi stațiunea “2 Mai” de pe litoral nu mai realizează că localitatea a fost numită așa în memoria acestui eveniment, punând-o în legătură, cel mult, cu Ziua Tineretului.

³² Data, dacă nu este greșită, are o semnificație pe care nu am reușit să o descifrez. Probabil că referirea este la anul 1863, când a avut loc secularizarea averilor mănăstirești, act prin care a fost adus sub controlul țării cam un sfert din teritoriul său, aflat până atunci sub controlul mănăstirilor grecești din Orient și beneficiind de statutul de extraterritorialitate. Era, în cele din urmă, un gest de manifestare a suveranității tânărului stat român. Credem că despre această dată este vorba, deoarece secularizarea este amintită și în textul amplei inscripții de pe spatele soclului.

³³ Dintre cele aproximativ 300 de lucrări ale sale, 40 se află la noi în țară. În România, Romanelli a mai lucrat și portrete-bust, ale familiei regale, precum și ansamblul de sculptură din marmură de la Castelul Peleş (Sinaia), “cuiubul de vultur” al dinastiei. Dintre operele sale aflate în străinătate amintim monumentul regelui Alberti din Roma, monumentul lui Garibaldi din Siena, statuile lui Donatello și Benvenuto Cellini din Florența, precum și monumentul lui William Pen din Philadelphia.

va fi ridicat la Iași mă documentez mereu, considerându-l una din acele lucrări de care un artist își leagă numele pentru posteritate. Îi cunosc viața și voi căuta să realizez ceva demn de el”.

Se cuvine notat faptul că în București nu a existat, până la revoluția din 1989, nici o statuie a lui Cuza Vodă³⁴ și nici o instituție care să-i poarte numele, cu excepția unei populare berării. Interesante ar fi explicațiile care pot fi aduse cu privire la această constatare. O copie a statuii lui Cuza (neînsoțită de grupul statuar), realizată chiar de Romanelli, a fost instalată în piața din centrul Craiovei, orașul Băniei.

5. Monumentul Reîntregirii neamului

Evocând Marea Unire din 1918, care a adunat într-un singur stat toate provinciile istorice românești, monumentul are o mare valoare simbolică. Este o operă artistică ce a avut un destin dramatic, deoarece a fost distrusă și apoi refăcută, peste jumătate de secol.³⁵ În varianta inițială, el fusese sculptat de prințesa Olga Sturdza (1884-1971)³⁶ care a studiat sculptura la Drezda și Paris, ca discipolă a marelui maestru Rodin.

Grupul statuar, realizat, în varianta originală, dintr-o singură bucată de marmură albă, avea o înălțime de cinci metri, fără soclu. Sculptura, evaluată la două milioane lei-aur, a fost donată de către autoare Primăriei orașului Iași (1 august 1924), fiind inaugurată oficial la 28 mai 1927 (în aceeași zi cu “Monumentul cavaleristului în atac”), pe amplasamentul pe care se află astăzi monumentul lui Mihai Eminescu, de la poalele Copoului. Locul fusese ales special, deoarece se află în fața micului palat în care a locuit regina Maria în anii 1917-1918, pe timpul refugiului de la Iași (acolo și-a avut sediul, ulterior, și *Societatea pentru Ocrotirea Orfanilor de Război*, a cărei președintă a fost Olga Sturdza).³⁷ De altfel, întreaga amenajare existentă și astăzi pe acel loc a fost făcută pentru acest monument și nu pentru statuia poetului. Lucrările fundației au fost executate de Nicolae Ciomaga (1925), iar soclul la atelierul de pietrărie “Leonardo Martinis” din București, folosindu-se piatră de Transilvania (cariera de la Corbău, jud. Cluj).

Ansamblul înfățișă Patria-Mamă (reprezentată ca o femeie în mantie militară, cu cască pe cap, având chipul reginei Maria), îmbrățișând trei tinere, în costume naționale, care simbolizau provinciile nou integrate Țării: Basarabia, Bucovina și Transilvania. Un băiețel cu brațele ridicate amintea de românii de pretutindeni rămași în afara granițelor naționale. Acesta este singurul monument dedicat Unirii, ca alegorie și ca idee, celelalte fiind monumente ale eroilor Unirii. Dincolo de a fi o “artistă de pension”,³⁸ cum a mai fost gratulată, artista și-a creat un stil propriu, apreciat ca atare la expozițiile pariziene la care a participat. Ea reușește să se sustragă abordării reci, clasic-epigonice a subiectului, ajungând la soluții vii și originale.³⁹

³⁴ În 1905 existat o inițiativă, cea a lui Eugen Bromel, de a realiza o statuie a lui Al. I. Cuza, pentru București, însă aceasta nu s-a bucurat de susținere, nedepășind stadiul de proiect (Dumitru Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, Iași, Ed. Junimea, 2001, p. 240).

³⁵ Gh. Macarie, *Calvarul statuiilor*, “Moldova”, Iași, an III, 1992, nr. 12, p. 110-113;

³⁶ Idem, *O prințesă artistă: Olga Sturdza*, în volumul său *Între literatură și arte plastice*, Iași, 1998, p. 122-127. Aceasta era fiica lui Alexandru Mavrocordat și a Luciei Cantacuzino-Pășcanu, fiind căsătorită cu prințul Mihail D. Sturdza, nepot al domnului cu același nume.

³⁷ La 22 octombrie 1924, Consiliul Comunal Iași aproba donația oferită de Olga Sturdza, hotărând ca “monumentul să fie așezat în strada Carol, în fața palatului în care, în timpul refugiului, a locuit Suverana” (ANI, Primăria, P. 304/1924).

³⁸ Acest punct de vedere la sculptorul Dan Covățaru (cf. Rosana Heinisch, *În peisajul ieșean nu există nici o sculptură modernă*, “Evenimentul”, Iași, 22 aprilie 1999, p. 9).

³⁹ Pentru evaluările care se pot face astăzi despre virtuțile estetice ale statuii trebuie să se țină seama de doi factori: sensibilitatea diferită față de epoca în care a fost concepută, precum și faptul că nu mai avem în fața noastră opera originală, ci o reconstituire.

Monumentul a fost afectat, se pare, în timpul celui de-al doilea război mondial, când linia frontului a ajuns în apropierea Iașilor. Curzio Malaparte relatează în "Corriere della sera" (an XIX, 5 iunie 1941) că monumentul era "desfigurat de schije de bombel sovietice și de gloanțele rafalelor de mitralieră. Copilul sculptat în piatră, care îngeunchează (...) are mâinile și capul ciobite. Pedestalul monumentului este ciuruit de gloanțe".⁴⁰ Monumentul a fost spart în bucăți în perioada stalinistă (1947), deoarece simbolul Marii Uniri deranja pe marele vecin de la răsărit,⁴¹ care desprinsese iarăși din trupul țării două din cele trei provincii reprezentate în această sculptură: Basarabia și Bucovina.⁴² Peste un deceniu, în 1957, pe soclul vechiului monument a fost montată statuia lui Eminescu, adusă din fața Universității. Astfel, pentru trecători, dispărea semnul de întrebare care însoțește, de obicei, orice soclul gol.

Într-un gest recuperator foarte necesar pentru limpezirea identității noastre naționale la începutul perioadei postcomuniste, monumentul a fost reînviat de dala sculptorului ieșean Constantin Crengăniș, câștigătorul concursului organizat cu acest prilej.⁴³ Monumentul a fost reamplasat în fața Universității de Medicină și Farmacie (clădirea Universității Vechi, de la 1866). Spațiul ce înconjoară statuia a fost amenajat special, după proiectul arhitectului șef al Primăriei, Ionel Oancea, căpătând denumirea de "Piața Națiunii". Inaugurarea oficială a avut loc la 1 decembrie 1999.

Deoarece după Revoluția din 1989 s-a optat ca Ziua Națională a României să fie 1 Decembrie, Piața Națiunii este locul în care se desfășoară, de câțiva ani, ceremonii civile și militare dedicate acestui eveniment.

6. Monumentul Eroilor Diviziei II cavalerie

Numit și *Șarja cavaleristului în atac*, acest monument a fost ridicat pe cheltuiala ofițerilor și a altor luptători în războiul din 1916-1919, în dreptul Grădinii Copou.⁴⁴

⁴⁰ Curzio Malaparte, "Kaputt" (memorii), București, 1999, p. 304. Vezi și prefața semnată de Mihai Dim. Sturdza, în care se arată că această carte este o lucrare "inventată aproape pe de-a-ntregul", avertizând asupra lipsei deontologiei profesionale a autorului. Considerăm însă că relatarea privitoare la monumentul care ne interesează nu trebuie trecută cu vederea.

⁴¹ Nu trebuie uitat faptul că, la acea dată, Rusia nu era un vecin îndepărtat, trupele sovietice staționând încă în România, până în 1958. Mai mult, Comandamentul sovietic de la Iași era încartiruit în Casa Pogor, aflată în apropierea acestei statuii. Ulterior s-a amenajat și un cimitir al soldaților eliberatori chiar în curtea numitei case, care găzduise cândva activitatea Societății "Junimea". Cimitirul a fost desființat abia după 1990, mormintele fiind mutate la "Eternitatea".

⁴² Momentul în care a fost demolată statuia nu pare a fi foarte limpede stabilit. Acest amănunt ar fi important deoarece poate arăta cu mai multă claritate, care a fost motivația reală. Un martor ocular al evenimentului a fost doamna Rodica Radu, multă vreme șefa secției de istorie și director adjunct al Complexului Muzeal Național "Moldova" din Iași. Având pe atunci o vârstă prea fragedă pentru a înțelege exact ce se întâmplă, mama ei, care o adusesse special la fața locului, i-a spus doar: "Privește și ține minte, dar să nu mă întreb nimic!".

⁴³ Presa locală a reflectat constant etapele realizării proiectului de refacere a vechiului monument: Victor T. Rusu, *Războiul statuilor*, "Independentul", 3, nr. 586, 15 mai 1997, p. 4 (dispută asupra locului amplasării); E.M., *Iașul, mai bogat cu o statuie*, "Evenimentul", nr. 2047, 29 aprilie 1998, p. 4; Idem, *La Iași va fi inaugurată Piața Națiunii*, "24:ORE", 8, nr. 2383, 2 mai 1998, p. 7 (proiectul Ionel Oancea); A. Ieșeanu, *Final de poveste?*, "Monitorul", nr. 187, 11 august 1998, p. 7A; *Statuia Unirii din fața UMF va fi dezvelită la 1 Decembrie 1999*, în "24:ORE", 8, nr. 2487, 2 septembrie 1998, p. 2; Ionel Oancea, *Atitudini kitsch*, "Monitorul", nr. 248, 13 octombrie 1999, p. 7A; Gh. Macarie, *Statuia Unirii, pe ultima sută de metri*, "Monitorul", nr. 252, 21 octombrie 1999, p. 7A; Nic. Vasil, *Obsesia kitsch-ului*, "Monitorul", nr. 243, 11 octombrie 1999, p. 7A.

⁴⁴ Gh. Macarie, *Vouă, iubii camarazi, vă închinăm acest monument*, în volumul de autor *Între literatură și artele plastice*, Iași, Ed. Trinitas, 1998, p. 67-70. "O operă de înălțare a neamului", la C. Ostap, I. Mitican, "Cu Iașii mână-n mână...", vol. II, Iași, 1997, p. 218-221.

Amplasarea sa în fața magazinului “Super-Copou” nu se leagă de actualul context arhitectural, ci de o realitate mai veche: acolo era platoul din fața Cazarmei cavaleriștilor.⁴⁵

Monumentul – operă a sculptorului Ion Dimitriu-Bârlad⁴⁶ –, de concepție alegorică, are două compoziții principale: “Victoria” și “Sacrificiul”. Prima este reprezentată de statuia ecvestră a cavaleristului, în plină șarjă. Pe cealaltă parte a calului, paralel cu călărețul, se află un personaj feminin, personificarea Gloriei militare, care ia parte activă la avântul vitejesc.

Tema “Sacrificiului” este ilustrată de un basorelief reprezentând un cavalerist rănit mortal, căzând în brațele unui înger, care îl încununează cu lauri. Pe soclu au mai fost încrustate patru basoreliefuri din bronz, ce evocă principalele fapte de arme ale Diviziei II Cavalerie. Între acestea se remarcă celebra *Șarjă de la Prunaru* (Vlașca),⁴⁷ din 15 noiembrie 1916, în care Regimentul II Roșiori, avântându-se în fața mitralierelor și artileriei germane, a plătit un foarte greu tribut de sânge; *Trecerea Tisei* executată de aceeași Divizie, pe un pod improvizat din pontoane, la care regele Ferdinand asistă călare; *Lupta de la Maghyerus* (Ungaria)⁴⁸ în care cavaleriștii români, descălecând, au efectuat un atac pedestru, cu lăncile. Pe cele patru fețe ale soclului, sub grupul de bronz, erau încrustate cu litere mari, de aur, cele patru episoade glorioase din istoria Diviziei: NISTRU, TISA-BUDAPESTA, PRUNARU și MAGHYERUS. În perioada comunistă, devenind incomode pentru istoriografia oficială,⁴⁹ aceste inscripții au fost martelate, pe la 1960, când s-a modificat și ultima cifră reprezentând anul încheierii războiului, din 1919 în 1918.

Socluul nu este un simplu suport al statuii, ci adăpostește o criptă, în care de află un osuar al eroilor cavaleriști. În interior se poate pătrunde printr-o ușă din bronz, amplasată în spatele soclului. Așadar, monumentul nu este o simplă statuie, ci chiar un mausoleu. O candelă lumina numele a sute de cavaleriști în a căror memorie a fost înălțat monumentul. În fiecare an, de Ziua Eroilor (la “Înălțare”), monumentul avea parte de flori și gardă de onoare, până în 1943, când s-a frânt și firul acestei tradiții. Apoi a dispărut și Cavaleria ca armă, și peste monument s-a așternut uitarea.

În 1939, Primăria orașului intenționase reinstalarea acestui monument în rondul din fața Parcului “Expoziției”, unde ar fi fost mai bine pus în valoare. Această translație nu s-a mai efectuat, însă pe locul indicat a fost amplasată Statuia soldatului sovietic “eliberator”.

7. Statuile Voievozilor

Amplasarea acestui grup statuar în scuarul din Parcul Tineretului, lângă Biblioteca Centrală Universitară, poate părea trecătorilor de astăzi o simplă întâmplare. Impozanta

⁴⁵ Undeva, mult în spate, se păstrează și astăzi grajdurile pentru caii unității respective, clădiri cu o arhitectură specifică, ce au căpătat, în timp, destinația de depozite. Manejul Cazarmei de Cavalerie cuprindea și terenul pe care s-a construit mai târziu Spitalului “Parhon”.

⁴⁶ Ion Dimitriu, născut la Bârlad, în 1890, a studiat la Școala de Belle-Arte din București, iar după 1914 a plecat la Paris, intrând în atelierul lui Julien. Acolo a avut profesori pe Bouchard și Landowskchi. Izbucnind războiul, s-a întors în țară, fiind înrolat în regimentul 12 Cantemir. A fost rănit în luptele de la Cincul Mare (sept. 1916). În anii următori a mai studiat în Grecia, dar mai ales în Italia, lucrând la Roma, Florența și Neapoli.

⁴⁷ Fernande Chirea, Ștefan Dragomir, *Șarja de la Prunaru*, București, 1986, p. 43-66. Din cei 360 de călăreți care s-au angajat în luptă, două treimi au căzut eroic.

⁴⁸ N. Sinescu, *Bătălia de la Măgheruș. Descriere, comentarii concluzii*, în “Revista cavaleriei”, nr. 4/1927.

⁴⁹ Intervenția armată din Ungaria (1919) avusese drept scop înlăturarea guvernului comunist condus de Kun Béla. Principala urmare a acestei campanii a fost întârzierea instaurării comunismului în centrul Europei, pentru un sfert de secol.

clădire și statuile amintite au însă o istorie comună. Clădirea Bibliotecii a fost construită, de fapt, ca sediu al Fundației Regale Ferdinand I, după proiectul arhitectului Constantin Iotzu, urmând a fi inaugurată în 1933. Pe lângă medalioanele ce decorează fațada edificiului, se prevăzuse și amplasarea pe attic, în jurul rotondei, a opt statui care să reprezinte pe cei mai glorioși voievozi din istoria noastră, în rândul cărora erau trecuți și primii doi regi, Carol I și Ferdinand I.⁵⁰ Ansamblul avea și o încărcătură ideologică, de propagandă monarhică, sugerând integrarea celor doi suverani (străini și de confesiune diferită de cea a majorității românilor) în tradiția vechilor voievozi. Reprezentarea celor doi regi putea fi justificată, însă, și de statutul lor de ctitori ai clădirii respective.

Ideea de a decora frontispiciul noii clădiri cu statui nu era extravagantă și nici nouă: alături, în aceeași piață (numită pe atunci Tuffli), se afla clădirea Jokey-Clubului ieșean, al cărui acoperiș fusese împodobit cu un mare număr de statui în mărime naturală. Soluția aleasă nu făcea, deci, decât să integreze noua clădire în peisajul arhitectural deja existent. Amplasamentul la mare înălțime a statuiilor a impus sculptorilor să opereze anumite corecții optice, să elimine detaliile inutile, apelând la forme viguroase cu umbre puternice. Pentru a verifica efectul artistic al viitoarelor statui, au fost expuse inițial niște machete din gips ale acestora, la dimensiunile proiectate, urmând ca, în funcție de reacția publicului, să se treacă la transpunerea statuiilor în materialul definitiv. Au existat, în epocă, și voci care s-au opus amplasării statuiilor pe atticul rotondei. Se știe că A. C. Cuza îl sfătuia pe Ernst Baliff (fostul aghiotant al reginei Maria, însărcinat cu supravegherea lucrărilor de construcție ale Fundației), să nu monteze statuile voievozilor în jurul cupolei, deoarece aceasta nu ar mai fi pusă în valoare cum se cuvine.⁵¹

Inițial perechile de statui erau următoarele: *Dragoș Vodă și Alexandru cel Bun* (descălecătorul și organizatorul Moldovei medievale), *Ștefan cel Mare și regele Carol I* (simbolizând domniile lungi și înțelepte), *Mihai Viteazul și regele Ferdinand I* (unificatorii pământurilor românești), *Vasile Lupu și Dimitrie Cantemir* (domniile culturale).⁵²

Sculpturile au fost amplasate provizoriu, în 1934, de cealaltă parte a bibliotecii, pe platforma din fața bisericii Prepadoamna (Sf. Paraschiva). După marele cutremur din 1940 s-a renunțat definitiv la încărcarea atticului cu greutatea sculpturilor din piatră. După plecarea definitivă din țară a regelui Mihai I, care a fost determinat să semneze actul de abdicare, la 30 decembrie 1947 ("abolirea Monarhiei") cenzura ideologică a funcționat ca o ghilotină. Autoritățile comuniste au distrus statuile regilor Carol I și Ferdinand I, înlocuindu-le, în 1983, cu personaje mai convenabile viziunii comuniste asupra istoriei patriei. Aceștia au fost Ion vodă cel Cumplit, prigonitorul boierilor, și Petru Rareș, fiul lui Ștefan cel Mare și al unei modeste târgovețe din Hârlău. Dispărea cu această ocazie și marea statuie de bronz a regelui Ferdinand, înaltă de patru metri, care se afla în nișa centrală din sala de festivități a Bibliotecii.⁵³ Fragmente ale statuiilor

⁵⁰ Ion Mateescu, *Statuile de voievozi de la Fundația regele Ferdinand*, "Opinia", Iași, 2 august 1933; Virgiliu Z. Theodorescu, *Contribuții documentare referitoare la monumentele de for public din orașul Iași*, "Revista Arhivelor", 1994, nr. 3, p. 257-261; Constantin Th. Botez, Constantin V. Ostap, "Cu Iașii mână-n mână", vol. I, Iași, 1996, p. 166-167; Andrei Ieșeanu, *Povestiri despre grupul statuar "Voievozii"*, în "Monitorul", nr. 154, 2 iulie 1999, p. 8A.

⁵¹ Violeta Onișoru, *Aspecte privind activitatea generalului Ernest O. Baliff*, în "Cercetări istorice", XVIII-XXX, 1999-2001, p. 407.

⁵² Arhivele Naționale Iași, *Fundația Regele Ferdinand*, dosar 12/1935, f. 115; *Mitropolia Moldovei*, dosar 75/1939.

⁵³ Andrei Ieșeanu, *Statuile mutilate ale orașului*, "Monitorul", 30 septembrie 1997, p. 7A (cu o fotografie).

din piatră eliminate după 1947 au supraviețuit pe sub zidurile din curtea Bibliotecii până după 1990, după care au fost aruncate, considerându-se că nu prezintă nici un interes.

În anul 1968, statuile rămase au fost amplasate în micul parc de la poalele Copoului, alături de noua Casă de Cultură a Tineretului, care a înlocuit Jokey-Clubul. Cu această ocazie, statuile au fost regrupate, constituindu-se alte perechi și comandându-se altele două în locul celor regale, care au fost eliminate.

Astăzi perechile sunt după cum urmează: *Dragoș Vodă* și *Alexandru cel Bun* (autori: Ion Jalea și Ion Iordănescu), *Petru Rareș* și *Ion Vodă cel Viteaz* (autori: Iftimie Bârleanu și Ion Dămăceanu), *Ștefan cel Mare* și *Mihai Viteazul* (autori: Ioan C. Dimitriu-Bârlad și Ion Jalea), *Vasile Lupu* și *Dimitrie Cantemir* (autori: Mihai Onofrei și I.C. Dimitriu-Bârlad).

Soluția aleasă în privința amplasării grupului statuar nu rezolvă nici de această dată problema perspectivei, ce putea fi satisfăcută doar de amplasarea lor la mare înălțime, așa cum au fost concepute inițial. Din această cauză, privite de aproape, sculpturile par astăzi puțin grosiere, nefinisate. Din perspectivă istorică însă, amplasamentul este convenabil. El permite și astăzi privitorului informat să amplaseze, cu ochii minții, statuile din fața sa pe rotonda clădirii căreia i-au fost destinate.

8. Monumentul Independenței

Ridicat cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la marele eveniment istoric (1877-1878), monumentul era prima reprezentare figurativă a *Independenței* în arta monumentală românească. Statuia din bronz, înaltă de 11 metri (17 metri cu tot cu soclu), a devenit emblematică pentru profilul urbanistic ieșean, precum și pentru stadiul de atunci al artei monumentale românești. Inaugurarea oficială a avut loc, cu o anumită întârziere, la 15 septembrie 1980. Autorii acestei lucrări sunt soții Gabriela Manole-Adoc (statuia) și Gheorghe Adoc (basoreliefurile).⁵⁴ Gabriela Adoc a avut ca magiștri pe Corneliu Baba și Ion Irimescu.

Circula, în epocă, un zvon în legătură cu această statuie: se spunea că, privită dintr-un anumit unghi, eșarfa personajului feminin, proiectată pe cer, reproducea conturul României Mari, adică și hotarul de pe Nistru al Basarabiei. Această credință i-a asigurat monumentului o anumită popularitate printre “inițiați”.

Pe soclul înalt, placat cu travertin, au fost aplicate basoreliefurile, realizate de Gheorghe Adoc, reprezentând șase compoziții ce totalizează 104 metri pătrați de bronz. Un gest curajos pentru acea epocă a fost reprezentarea regelui Carol I, călare, în uniformă de ofițer (fapt care a fost trecut cu vederea de cenzura vremii) chiar în primul basoreliev din partea dreaptă, de unde trebuie începută “citirea” scenelor. Aceasta era viziunea antebelică, în care instaurarea “prințului străin” pe tronul României a fost un pas esențial pentru dobândirea Independenței. Ziua venirii sale în țară, *10 Mai* (1866), era și ziua în care Carol I făcea ratificarea solemnă a proclamării Independenței (1877). Ziua de *10 Mai* era sărbătorită ca ziua națională a României în perioada 1866-1947.

Scena a doua, pe care este și inscripționată data de *9 Mai*, reprezintă pe Mihail Kogălniceanu proclamând în Parlament Independența României. 9 Mai era și data la

⁵⁴ Mariana Preutu, *Gabriela Manole-Adoc, Gheorghe Adoc* (album), București, Ed. Meridiane, 1987; Gh. Macarie, *Scrisoare deschisă Doamnei Gabriela Manole-Adoc*, în “Cronica”, XXXVIII, nr. 21, 1-15 noiembrie 1993, p. 14; Emilia Chiscop, *Statuia Independenței are chipul Emiliei Captaru, sora prefectului din perioada interbelică*, în “Monitorul”, Iași, nr. 156 (2438), 5 iulie 1999, p. 3A; Gh. Macarie, *Scrisoare deschisă Doamnei Gabriela Manole-Adoc*, în “Cronica”, XXXVIII, nr. 21, 1-15 noiembrie 1993, p. 14.

care se aniversa evenimentul în epoca Ceaușescu (1965-1989). Următoarele scene reprezintă trecerea Dunării, pe un pod de vase, a armatei române, Cucerirea redutelor de la Grivița și Plevna, Capitularea lui Osman Pașa în fața colonelului Cerkez, precum și “Marea biruință a drapelului românesc”. Un citat aflat pe partea frontală a monumentului rezumă semnificația istorică a acestuia: “*Independența e suma vieții noastre istorice*” (M. Eminescu). Acesta a fost pus pe locul unde, inițial, se afla un citat din Nicolae Ceaușescu. Nu doar pentru nostalgici, ci și pentru curioși, reproducem citatul original, care nu cuprindea nimic deplasat, dar a fost martelat în urma Revoluției din 1989, deoarece amintea de dictatorul proaspăt înlăturat:

“Eroismul înaintașilor de acum un secol va trăi veșnic în conștiința profund recunosătoare a întregii națiuni, iar opera făurită cu sângele lor, de generațiile de la 1877, va străluci întotdeauna în istoria noastră, ca una din cele mai mari izbânzi pe drumul libertății, progresului, independenței și fericirii poporului român”⁵⁵ (N. Ceaușescu).

Revenind la semnificația zilei de 9 Mai: Kogălniceanu nu era, la acea dată, nici șeful statului și nici șeful guvernului, pentru a pretinde că lui i de datorează proclamarea Independenței (și nici nu a revendicat vreodată un asemenea merit). Această prerogativă de politică externă revenea, de drept, doar principelui domnitor. Istoriografia oficială adoptase varianta amintită deoarece aceasta avea calitatea de a desface legătura dintre Independență și Regalitate.

Mai târziu, ziua de 9 Mai a dobândit o dublă semnificație, ea marcând, în țările din blocul comunist, Ziua Victoriei (1945), sfârșitul celui de-al doilea război mondial. În lumea liberă, evenimentul era aniversat pe 8 mai, data capitulării Germaniei în fața aliaților occidentali. Uniunea Sovietică, semnând acest document abia după miezul nopții, a considerat că războiul s-a încheiat în ziua de 9 mai, impunând această dată și țărilor satelite. În România, coincidența celor două aniversări sporea încărcătura mesianică a datei amintite. De aceea este dificilă deznădăcinarea acestei contrafaceri istorice din conștiința publică. Mai nou, ziua de 9 Mai a căpătat și o altă conotație, ea fiind desemnată drept Ziua Europei.

9. Alea Mareșalilor

Acest “*Memorial al Gloriei*” – cum a mai fost numit – amplasat în fața clădirii Corpului 10 Armată, din Copou, a fost inițiat de generalul Mircea Chelaru, pe atunci comandant al unității. El a devenit, chiar înainte de inaugurare, obiectul unor foarte vii proteste, care au luat prin surprindere pe inițiatori. Aceștia erau ferm convinși că nu fac altceva decât un act patriotic, folositor educației ostășești.⁵⁶ Dacă nu exista vâlva făcută în jurul celor trei modeste busturi de bronz, nici nu am fi inclus acest “*memorial*” în rândul monumentelor semnificative ale Iașilor. Povestea lor s-a dovedit a fi una interesantă.

Anterior, în perioada comunistă, pe același loc se aflau busturile din piatră reprezentând pe Horia, Cloșca și Crișan.⁵⁷ Memoria cetății nu mai reținea, se pare, care era rostul busturilor răsculaților ardeleni de la 1784 în fața mării unități militare. Nu era

⁵⁵ *Cititorii ale epocii Ceaușescu în județul Iași*, 1985, p. 138.

⁵⁶ Ideea revalorizării mareșalilor printr-un asemenea monument a apărut, probabil, în urma publicării unei culegeri de texte, referitoare la personalitatea lor, imediat după desființarea cenzurii comuniste, de către istoricul Gheorghe Buzatu (*Istorie interzisă*, Craiova, 2000).

⁵⁷ Fănică Dumitrașcu, *Horia, Cloșca și Crișan s-au mutat într-un parc de joacă. În Copou va fi realizată Alea Mareșalilor*, în “Monitorul”, nr. 213, 7 septembrie 1999, p. 3A.

vorba de o întâmplare. Cartea de istorie consemnează însă că, dintre prizonierii români aflați în captivitate rusească, în cel de-al doilea război mondial, s-au format două divizii de “voluntari”, pentru a lupta pe frontul de apus. Acestea au primit numele de “*Tudor Vladimirescu*” și ... “*Horia, Cloșca și Crișan*”. Titularii s-au numărat printre puținele personaje din istoria națională agreate de manualul stalinist de istorie, publicat de Mihail Roller, în timp ce toate celelalte personaje marcante din trecutul nostru erau desființate, forțând o falsificare a memoriei colective. După modelul și cu oamenii din cele două divizii, a fost reorganizată armata română, transformând-o într-o armată comunistă. De altfel, în apropiere, în dreptul intrării în parcul “Expoziției”, fusese amplasată și o monumentală statuie a “Soldatului sovietic eliberator”⁵⁸.

Inițiativa din anul 2000 marca, simbolic, faptul că armata română renunțase la modelul sovietic și se reîntorcea la valorile sale tradiționale. Busturile trebuiau să reprezinte, inițial, pe cei trei mareșali de carieră ai României: *Prezan, Averescu și Antonescu*.⁵⁹ Primele două sunt semnate de Teodor Zamfirescu și datate 1999, respectiv 2000. Nu era un monument dedicat special mareșalului Ion Antonescu și nici în privința concepției nu poate fi încadrat în rândul sculpturilor oficiale, legate de cultul personalității conducătorului, comparabile cu cele din epoca guvernării acestuia.⁶⁰

Statuile urmau să fie turnate în alama obținută prin topirea tuburilor de proiectil mare (o tonă și jumătate) din ordinul șefului Statului Major al Forțelor Terestre. Busturile au fost realizate prin Studioul de Arte Plastice al Armatei din București. Diversele cheltuieli prilejuite de acest proiect au fost acoperite prin donațiile cadrelor militare. După numirea generalului Chelaru în funcția de șef al Statului Major General de la București, sarcina de finalizare a memorialului a revenit generalului de brigadă Gheorghe Vișteanu. Inaugurarea “Aleei Mareșalilor Militari” era planificată în ziua de 25 martie 2000, prin sfințire, cu prilejul depunerii jurământului militar.

Concepția inițială a memorialului a fost însă afectată de corecțiile pe care adesea le impune prezentul în rescrierea istoriei. Sensibilitățile existente în prezent, mai ales în Occident, cu privire la personalitatea mareșalului Ion Antonescu au determinat o intervenție a președintelui țării, care a dispus anularea ceremoniei. Pentru ca inaugurarea să aibă totuși loc, s-a decis înlocuirea bustului mareșalului ostracizat cu bustul de bronz al regelui Ferdinand I Întregitorul, el însuși deținând gradul de mareșal al armatei române. Acesta a fost adus în noaptea de 24/25 martie de la București. Bustul era tot o realizare recentă (fiind turnat în 1996) și se aflase anterior la etajul I al sediului Ministerului Apărării Naționale.

10. Statuia lui Mihai Viteazul

Inițiativa ridicării celui mai nou monument din Iași a aparținut Asociației Naționale a Veteranilor de Război – filiala Iași. Se dorea ca inaugurarea să aibă loc în anul 2000, cu ocazia împlinirii a 400 de ani de la Unirea de la 1600, înfăptuită de marele

⁵⁸ Statuia, turnată în bronz și amplasată pe un soclu foarte înalt, a fost lucrată de sculptorul Boris Caragea, în 1947, fiind una dintre primele lucrări realizate, la noi, în manieră stalinistă. Monumentul similar din Roman a fost topit și transformat în clopote de biserică. Cel de la Iași a fost înlăturat cu multă întârziere după revoluția din 1989, în ciuda presiunilor studențești, fiind amplasat la Cimitirul “Eternitatea”, în parcela eroilor sovietici.

⁵⁹ Mircea Chelaru, *Statuia lui Antonescu pe Aleea Mareșalilor din Iași*, în “*Historia*”, București, an I, nr. 3, ianuarie 2002, p. 89-90.

⁶⁰ Cf. Virgiliu Z. Teodorescu, *Ion Antonescu în viziunea sculptorilor anilor '40*, în “*Europa XXI*”, Iași, vol. V-VI, 1996-1997, 171-174.

voievod.⁶¹ Ideea a plecat, probabil, de la supranumele Iașilor, de “*Orașul celor trei Uniri*”.⁶² Pentru Unirea mică, de la 1859, exista monumentul lui Cuza Vodă, din Piața Unirii. Pentru Marea Unire, din 1918, tocmai fusese restituit, în 1999, cu implicarea totală a Primăriei, Monumentul Reîntregirii Neamului, dăruit cândva orașului de prințesa Olga Sturdza și distrus în epoca stalinistă. După această logică, din Iași lipsea un monument, cel al Primei Uniri (1600), și era stringent ca, la împlinirea unei cifre rotunde – patru secole de la eveniment – , el să fie înălțat în vechea capitală a Moldovei.

Pentru veterani, atașamentul față de personalitatea marelui voievod mai are un temei special, mai greu de perceput de către generațiile tinere: existența *Ordinului de război Mihai Viteazul*, cel mai înalt ordin românesc, fondat în 1916, rezervat ofițerilor și conferit doar pentru fapte excepționale, săvârșite pe câmpul de luptă.⁶³ Cei mai stimați dintre foștii combatanți sunt venerabilii cavaleri ai acestui Ordin. Din 1936, cavalerii au primit și un fel de uniformă specială: o mantie albă și o căciulă asemănătoare celei purtate de Voievodul Unirii. Cultivată în acest fel, pentru veterani, memoria lui Mihai Viteazul este valorizată altfel decât în rândurile altor generații. Venind dintr-o mentalitate tradiționalistă, susținută de un discurs cam uzat, inițiativa a întâmpinat și rezerve, mai ales din partea unor istorici, chiar dacă acestea, de cele mai multe ori, nu au fost exprimate oficial.

Alta ar fi fost percepția, probabil, dacă inițiativa nu ar fi avut acest iz cazon și festiv, dacă ar fi venit în urma unei dezbateri publice care să redefinească identitatea și unitatea noastră națională în epoca postcomunistă. Ea ar fi fost o confirmare a faptului că *națiunea* nu este un concept depășit, ci rămâne una din valorile noastre fundamentale și în pragul mileniului III, deoarece procesul de integrare spre care aspirăm se va face într-o Europă a națiunilor, și nu într-una a populațiilor lipsite de identitate și de memorie istorică.

Urmarea acestei inițiative este un exemplu a ceea ce se poate face, cu tenacitate și răbdare, apelând la sprijinul diverselor instituții și apăsând diverse pârghii ale societății românești. La 11 octombrie 1997 inițiativa a fost reluată, constituindu-se *Comitetul “Iași 400 – Mihai Viteazul”*, având ca nucleu de sprijin Asociația Veteranilor de Război,

⁶¹ Presa ieșeană oferă numeroase notițe, mai mult sau mai puțin avizate, referitoare la evoluția acestui subiect: D.M., *O statuie a lui Mihai Viteazul la Iași?*, “Evenimentul”, nr. 1922, 26 noiembrie 1997, p. 5; Doru Mocanu, *Statuia ecvestră a lui Mihai Viteazul – încă un simbol al Iașilor*, “Independentul”, 3, nr. 751, 26 noiembrie 1997, p. 4; V. Văsâi, *Concurs național pentru realizarea la Iași a statuii ecvestre a lui Mihai Viteazul*, “Opinia Moldovei”, 2, nr. 41, 20 februarie 1998, p. 1; Andrei Ieșeanu, *Despre inițiativa ridicării unei statui a lui Mihai Viteazul la Iași*, “Monitorul”, nr. 186, 10 august 1998, p. 7A; Daniel Butnaru, *Concurs pentru realizarea statuii ecvestre a Domnitorului Mihai Viteazul*, “24: ORE”, 8, nr. 2499, 16 septembrie 1998, p. 3; E.M., *Memento*, “Evenimentul”, nr. 312, 17 septembrie 1998 (despre expoziția de machete de la Sala “Victoria”); Magda Olteanu, *Ce machetă aleg ieșenii pentru statuia lui Mihai Viteazul?*, “Opinia Moldovei”, 2, nr. 316, 22 septembrie 1998, p. 3; Iosif Petrescu, *De ce o statuie “Mihai Viteazul” la Iași în zorii mileniului III?*, “Independentul”, 4, nr. 981, 8 septembrie 1998, p. 5 (și în “Cuvântul care unește”, nr. 7, p. I-II, inclus în revista “Cronica”, 1998, nr. 12); Magda Olteanu, *Statuia lui Mihai Viteazul va costa trei miliarde de lei*, “Ziua” de Iași, 2, nr. 283, 17 martie 1999, p. 2; Cătălin Coca, *Mihai Viteazul va fi înconjurat în Copou de sirene*, loc. cit., nr. 385, 16 iulie 1999, p. 2; C. Ostap, *Pe frontul disputelor*, “Monitorul”, 9, nr. 28, 4 februarie 1999, p. 7A; Andrei Ieșeanu, *Despre inițiativa ridicării unei statui a lui Mihai Viteazul la Iași*, “Monitorul”, nr. 186, 10 august 1998, p. 7A; *Mihai Viteazul, voievod peste Copou*, “Monitorul”, Iași, nr. 282 (3182), luni, 10 decembrie 2001, p. 1A.

⁶² Vezi pentru aceasta și lucrarea *Aspecte ale luptei pentru unitate națională. Iași: 1600–1859–1918*, coordonatori, Gh. Buzatu, A. Karejchi, D. Vitcu, Iași, 1983.

⁶³ *Decorații românești de război, 1860-1947* (coautori: Ion Safta, Rotaru Jipa, Tiberiu Velter, Floricel Marinescu), București, 1993, p. 66-74. Foarte recent, a fost tipărită o voluminoasă lucrare dedicată acestui subiect: Eugen Ichim, *Ordinul militar de război Mihai Viteazul*.

filiala Iași. În comitet a fost cooptată o personalitate de primă mărime, academicianul Constantin Ciopraga (veteran de război), care a reușit să atragă și sprijinul altor personalități, mai ales culturale. În plus, s-a apelat la sprijinul I.P.S Daniel, mitropolitul Moldovei, care a acceptat să patroneze, ca președinte de onoare al Comitetului, această inițiativă, și nu doar simbolic, ci îndemnând întreaga preoțime să sprijine adunarea de fonduri. Elevii din diverse școli au strâns și ei, numai până la vacanța de vară, 15 milioane de lei. Astfel, Comitetul veteranilor a reușit să adune 680.000 lei. În urma adreselor depuse, fonduri pentru realizarea statuii au mai fost promise de Secretariatul de Stat al Guvernului și de la Ministerul Culturii. Privind aceste mecanisme în mișcare, am putea desfiinde pe oricine ar contesta că în România nu funcționează spiritul civic, fermentul care să poată duce la bun sfârșit orice inițiativă “patriotică și creștinească”.

S-a instituit, apoi, un concurs național pentru realizarea proiectului statuii. Cele 18 machete înaintate cu acest prilej au fost expuse în Sala “Victoria” (str. Arcu), între 16 și 25 septembrie 1998. Comisia de jurizare a fost alcătuită din “specialiști din Iași și București”, fiind aprobată de Ministerul Culturii. S-a apelat și la votul publicului: cei 800 de vizitatori ai expoziției. În final au fost reținute patru machete, din care Comisia, probabil, a ales una, pe aceea a sculptorului ieșean Ion Buzdugan. Autorul, decedând în martie 2000, nu a mai apucat să-și vadă opera finalizată. Corecțiile în ipsos au fost continuate de pictorul Traian Mocanu. Așa cum arată, statuia poate aspira cel mult la calificativul de “onorabilă”. După părerea noastră, au existat în concurs proiecte mai reușite.

Turnarea statuii în bronz, 6,20 metri înălțime, s-a realizat la R.E.C. București. Monumentul a fost instalat în Copou, în apropierea locului în care fusese cândva monumentul Ostașului sovietic. Opțiunea se leagă de faptul că, la 27 mai 1600, Mihai Viteazul a intrat în capitala Moldovei pe Drumul Hotinului (strada Sărărie de astăzi). Inaugurarea statuii a avut loc cu o întârziere de un an de la data programată inițial, în decembrie 2001. Cu aceasta poveste statuii nu s-a încheiat încă, partizanii ei fiind nemulțumiți de actualul amplasament, făcând demersuri susținute pentru a se găsi un alt loc, care să o pună mai bine în valoare.